

УДК: 336.7

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Балацький Є.О., к.е.н., доц., доцент кафедри банківської справи та страхування

Сумський державний університет, м. Суми
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна
y.balatskyi@uabs.sumdu.edu.ua

Мурка В.Г., магістр, II курс

Сумський державний університет, м. Суми
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна
murka.v.g@gmail.com

У статті досліджено мету, сутність, завдання та проблемні аспекти фінансово-економічної безпеки комерційних банків.

Для підтримання фінансово-економічної безпеки комерційних банків важливо дотримуватися низки умов, серед яких належний рівень ліквідності, забезпечення повернення кредитів, підвищення прибутковості банку та мінімізації банківських ризиків. Відтак, вважаємо за потрібне розглядати фінансову безпеку разом з функціональними особливостями діяльності комерційних банків.

У статті проаналізовано та систематизовано моделі та методи за допомогою яких проводиться оцінка рівня фінансово-економічної безпеки банків. Всі наявні моделі зводяться до оцінки економічної безпеки, адже робота банку ґрунтується на операціях фінансового характеру. Тому, для оцінки рівня фінансової безпеки як окремого комерційного банку було використано метод коефіцієнтів і показників. При дослідженні виникає проблема вибору необхідної кількості показників, які найбільше впливають на фінансово-економічну безпеку комерційного банку. Поміж великої кількості зовнішніх та внутрішніх факторів впливу для дослідження було обрано показники кредитного ризику, адже вони мають значний вплив на кредитоспроможність та встановлюються для обмеження кредитних ризиків банку.

Про послаблення фінансової безпеки свідчить зниження ліквідності, збільшення кредиторської та дебіторської заборгованостей, недотримання показників кредитного ризику. У статті проведений аналіз фінансової безпеки за внутрішніми факторами впливу, а саме за нормативами кредитного ризику Н7, Н8 та Н9. Для аналізу було обрано три банки: Ощадбанк, Альфа-банк та УкрСиббанк.

На сьогоднішній день в комерційних банках України рівень фінансово-економічної безпеки банку є недостатнім. Для формування високого рівня фінансово-економічної безпеки банку потрібно досягти ефективного управління всіма підсистемами банку, розробити дієвий фінансовий менеджмент банку, ретельний кадровий підбір, забезпечити ефективне управління ризиками.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека комерційного банку, моделі та методи оцінки фінансової безпеки, кредитні ризики.

DOI: 10.21272/1817-9215.2019.1-1

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі розвитку економічної науки актуальним напрямом досліджень вважається вивчення банківської діяльності, яка постійно потребує захисту від впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Із специфікою діяльності банківської системи пов'язана велика кількість ризиків, тому для комерційних банків України необхідна розробка системи фінансово-економічної безпеки (ФЕБ).

Систематична діагностика діяльності банку є необхідною умовою для його ефективного управління, своєчасного виявлення загроз, їх оцінки, а також швидкого реагування на них, що допоможе забезпечити стабільність та незалежність комерційних банків.

Фінансово-економічна безпека комерційних банків (ФЕБКБ) є запорукою стабільного розвитку комерційного банку, тому її дослідження та удосконалення є актуальним завжди.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ЦЬОЇ ПРОБЛЕМИ

Суттєві напрацювання з проблеми фінансово-економічної безпеки здійснили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як О. Барановський[6], Л. Білодід[4], Т. Болгар, З. Васильченко[5], О. Васильчичин [3,7], Р. Вовченко [2], Ю. Гаруст [4],

С. Родченко [1] та інші. Фінансово-економічна безпека комерційних банків (ФЕБКБ) є запорукою стабільного розвитку комерційного банку, тому її дослідження та удосконалення є актуальним завжди.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета дослідження. Мета нашого дослідження - визначити проблемні аспекти ФЕБКБ України та знайти шляхи їх удосконалення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У науковій літературі існує велика кількість досліджень, які присвячені визначенню сутності поняття ФЕБКБ, але науковці трактують по різному це поняття. Проаналізувавши визначення, які надаються вченими можна зробити висновок, що ФЕБ це стан комерційного банку, який гарантує захист від існуючих проблем і попередження виникнення внутрішніх та зовнішніх загроз, система заходів для збереження і розвитку фінансово-економічного потенціалу, забезпечення росту ефективності діяльності банку, стійкості та зміцнення позицій на ринку, досягнення цілей діяльності загалом.

Повне визначення сутності ФЕБКБ є фундаментом для розробки системи її забезпечення, яка в свою чергу має базуватись на розробці концепції, стратегії і тактики її забезпечення з визначенням вимог до такої системи і принципів організації, її мети і завдань, об'єктів і суб'єктів, механізму забезпечення і забезпечуючих. Щоб забезпечити високий рівень ФЕБ у банку повинна проводитись робота із забезпечення ефективності та стабільності функціонування основних її складових: технологічної, кадрової, правої, інформаційної, фінансової. Фінансову безпеку розглядають і як частину економічної безпеки.

Про послаблення фінансової безпеки говорить зниження ліквідності, збільшення кредиторської та дебіторської заборгованостей.

Якщо розглядати фінансову безпеку (ФБ) лише як один зі станів фінансової стабільності, то це суперечить самій сутності поняття фінансової стабільності, тобто ми вважаємо, що саме фінансова стабільність сигналізує про те, що банк знаходиться у стані фінансової безпеки, а не навпаки.

Ключові характеристики ФБ банків:

- забезпечення рівноважного і сталого фінансового стану банку;
- ефективність банківської діяльності;
- можливість діагностики проблемних зон діяльності банку на початкових стадіях;
- нейтралізація криз, попередження банкрутства.

За результатами огляду позицій багатьох дослідників ми дійшли висновку, що найбільш важливою і складною є проблема забезпечення фінансової складової у безпеці комерційного банку, тому що в стійкому фінансовому середовищі банк працює ефективно і має достатньо коштів для вирішення таких завдань: охорони персоналу банку, захисту інформації, залучення висококваліфікованих працівників.

З іншого боку, фінансова складова – це результуюча всіх інших складових, її високий рівень зумовлюється успішністю дій за іншими складовими. Отже, трактуємо ФБ банку як детермінант економічної безпеки банківської системи.

С. Родченко трактує безпеку банківської системи як спроможність банківської системи стабільно і надійно забезпечувати фінансову самостійність держави, ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку та обслуговування фінансових зобов'язань.

Провівши дослідження економічних моделей, які використовуються для оцінки безпеки комерційних банків можна зробити висновок, що не виділяється єдина модель, але найбільша кількість підходів зводиться до оцінки економічної безпеки банківської діяльності. Однак, аналізуючи наявні підходи до оцінки рівня ФЕБ і банківської системи, варто зауважити, що вони є досить подібними та часто включають в себе одні

і ті ж показники, оскільки на етапі аналізу поняття економічної та ФБ банків є надто розмитими.

Передусім така ситуація виникає тому, що майже усі кількісні показники діяльності банків мають фінансову складову, оскільки банк є фінансовим підприємством, робота якого ґрунтується на операціях фінансового характеру з грошовими коштами.

Для розуміння видів моделей оцінки ФБ банків доцільно виконати групування цих методик. Найбільш повна та систематизована класифікація наведена у працях О.Б.Васильчишиної:

1) методи та моделі, що ґрунтуються на використанні економічних нормативів як основних критеріїв (В.І. Гайдук, Н.В. Гайдук, А.Л. Воронков);

2) метод коефіцієнтів і показників (А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, О.І. Барановський, Е.А. Андрєєва);

3) метод економіко-математичного моделювання (З. Васильченко І. Васильченко, О.М. Колодізєв, О.М. Штаєр);

4) методи експертних оцінок (А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун);

5) методи, що ґрунтуються на оцінці банківських ризиків (В.Е. Черенков, А.О. Єпіфанов, О. Л. Пластун).

Варто також зазначити, що всі інші методи, окрім методу експертних оцінок, є взаємопов'язаними з методом показників, оскільки оцінка ризиків і математичні моделі ґрунтуються на певних показниках.

Тому, на наш погляд, для оцінки рівня ФБ як окремого комерційного банку варто використовувати метод коефіцієнтів і показників. У цьому випадку універсальними моделями оцінки рівня ФБ є методи, які ґрунтуються на коефіцієнтах, що відображають фінансові аспекти діяльності банку.

При дослідженні методів і моделей, що ґрунтуються на коефіцієнтах і показниках вчені розробляли свої методики розрахунку та визначення певного набору показників ФБ банків і сфер показників.

Проаналізувавши ці методики та показники оцінки рівня безпеки банківської діяльності, можна зробити висновок, що сьогодні існує проблема вибору необхідної кількості найвпливовіших показників на ФБ банків, а тому необхідною є розробка певної системи відбору таких показників.

На наш погляд, вибір показників для побудови коефіцієнтів, моделей і методів оцінки рівня ФБ банків і банківської системи необхідно здійснювати за такими принципами: вимірності, прогнозованості та значущості.

При виборі показників, які характеризують стан ФБ комерційних банків, варто виокремити ті показники, які відображають його фінансову стійкість, зокрема: адекватність регулятивного капіталу, показник базових ліквідних активів, показники простроченої заборгованості та обсяг відрахування в резерви за активними операціями, показники доларизації кредитів і депозитів, показники ефективності банківської діяльності (ROA, ROE), показники прибутковості та нормативи кредитного ризику.

Наступною групою показників, за допомогою яких можна оцінити рівень ФБ комерційних банків, є показники, що відображають вплив зовнішніх факторів на діяльність комерційних банків, тобто тих факторів, на які комерційні банки не мають прямого впливу, зокрема: монетарні індикатори можуть мати негативний вплив на ФБ банків, валютний курс, інфляція, динаміка ВВП відображає ділову активність та економічне зростання країни, що впливає на динаміку ресурсної бази банків і їх кредитно-інвестиційних портфель.

Найбільший вплив на ФЕБКБ здійснюють кредитні ризики, від них залежить фінансова стійкість банку. Проаналізувавши наявні методи та методики оцінки ФБ в банку, пропонуємо провести аналіз ФБ за внутрішніми факторами впливу, а саме за нормативами кредитного ризику Н7, Н8 та Н9. Для аналізу було обрано три банки: Ощадбанк, Альфа-банк та УкрСиббанк.

На рисунку 1 проілюстровано зміну нормативу Н7, який встановлюється для обмеження кредитного ризику, який виникає як наслідок невиконання своїх зобов'язань окремими контрагентами, нормативне значення Н7 повиненно перевищувати 25% регулятивного капіталу банку.

Протягом досліджуваного періоду Ощадбанк та УкрСиббанк дотримувалися нормативу, це свідчить про те, що банки обмежили ризик втрат коштів у разі, якщо позичальники банку не дотримуються своїх зобов'язань.

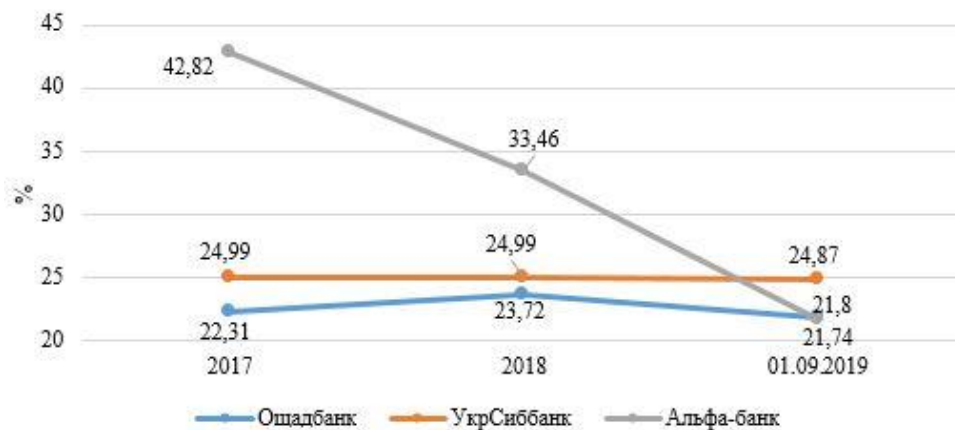

Рисунок 1 – Значення нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) Ощадбанку, УкрСиббанку та Альфа – банку за 2017 – 2019 роки [розроблено автором на основі 7]

Аналізуючи значення нормативу Н7 в Альфа-банку, бачимо, що в 2017 та 2018 роках, банк не дотримувався нормативу, а вже в 2018 році показник був в межах норми та становив 21,8%. Для виконання нормативу в банку були задіяні такі інструменти:

- було продано непрофільні активи та нерухомість внаслідок оптимізації мережі відділень;
- в банку відбулося збільшення кількості короткострокових кредитів корпоративним клієнтам, які мають низький кредитний ризик;
- продаж або погашення цінних паперів та депозитних сертифікатів національного банку України;
- програми та інструменти підтримки ліквідності національного банку України під заставу цінних паперів.

На рисунку 2 представлений норматив Н8, який встановлюється для обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентами чи групою пов'язаних контрагентів. Великим вважають кредитний ризик, якщо сума вимог банку до одного контрагента становить 10% або більше регулятивного капіталу банку.

Нормативне значення нормативу Н8 не повинно бути більшим за 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку.

Норматив Н8 є найгнучкішим, саме він найкраще відображає стан банку, його нормативне значення не має перевищувати 8 кратний розмір регулятивного капіталу банку.

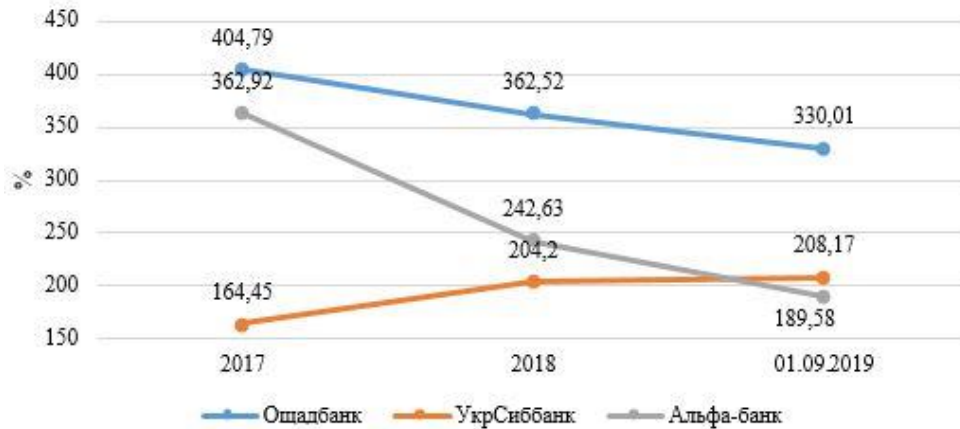

Рисунок 2 – Норматив великих кредитних ризиків (Н8) Ощадбанку, УкрСиббанку та Альфа – банку за 2017 – 2019 роки [розроблено автором на основі 7]

З рисунку 2 бачимо, що найменший показник Н8 у УкрСиббанку, це означає, що банк диверсифікує кредитні кошти чим зменшує ризики. У Ощадбанку та Альфа-банку у 2017 році норматив Н8 мав значення 404,79% та 362,92% відповідно, станом на 01.09.2019 року спостерігаємо тенденцію до зниження показника 330,01% та 189,58%.

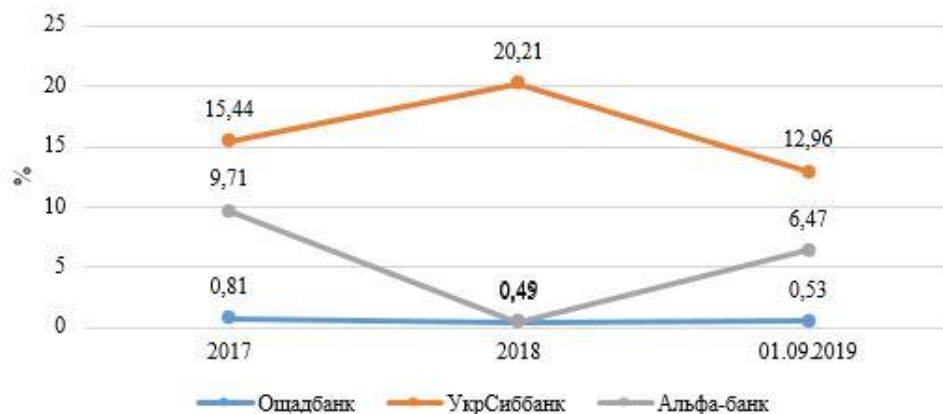

Рисунок 3 – Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) Ощадбанку, УкрСиббанку та Альфа – банку за 2017 – 2019 роки [розроблено автором на основі 7]

Норматив Н9 встановлюється для обмеження ризику, який виникає під час проведення операцій з інсайдерами, що може прямо або непрямо вплинути на діяльність банку. Нормативне значення Н9 не повинно перевищувати 25% від статутного капіталу банку.

За досліджуваний період всі три банки не перевищили максимальне значення нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком. Ощадбанк дотримувався стабільно низького рівня показника, що свідчить про стабільність комерційного банку. У 2017 році у УкрСиббанку спостерігається значне зростання показника на 4,77 в.п., що свідчить про підвищення кредитного ризику в банку.

В 2017 році в Альфа-банку спостерігалась зменшення значення нормативу на 9,22 в.п., що свідчить про зниження кредитного ризику.

ВИСНОВКИ

Отже, в науковій літературі відсутня комплексна модель оцінки фінансової безпеки комерційних банків, існуючі моделі спрямовані на мікроекономічний рівень. Найоптимальнішим способом дослідження вважаємо метод коефіцієнтів і показників.

Отже, за досліджуваний період УкрСиббанк стабільно дотримувався нормативів кредитного ризику, обмежував свої кредитні ризики та диверсифікував кредитні кошти. Протягом 2017 – 2018 року Альфа – банк мав високий показник нормативу Н7, для досягнення нормативного значення було проведено такі заходи: продаж непрофільних активів та цінних паперів та диверсифікація кредитів. З наведених даних видно, що Ощадбанк протягом 2017 – 2019 років мав найвищий показник нормативу Н8, що свідчить про те, що банк має концентрації кредитного ризику за окремим контрагентами чи групою пов'язаних контрагентів.

Забезпечити фінансово-економічну безпеку комерційних банків України можливо за рахунок досягнення фінансової стійкості й фінансової незалежності банків; підвищення ефективності використання капіталу; узгоджених дій уряду, НБУ та керівництва банків щодо реформування фінансової системи країни загалом.

SUMMARY

The article substantiates the issue of important aspects of financial and economic security of commercial banks.

In order to maintain the financial and economic security of the bank, it is important to comply with a number of conditions. Such conditions include an adequate level of liquidity, securing loan repayments, increasing bank profitability and minimizing banking risks.

Models and methods by which the level of financial and economic security of banks are evaluated are analyzed and systematized in the article. All available models are reduced to an economic security assessment, as the bank's work is based on financial transactions. Therefore, the method of ratios and indicators was used to assess the level of financial security of the bank. The study raised the problem of selecting the required number of indicators that most affect the financial and economic security of a commercial bank. Credit risk was chosen among a large number of external and internal factors, as they have a significant impact on creditworthiness and are set to limit the credit risk of the bank.

The weakening of financial security is evidenced by a decrease in liquidity and an increase in accounts payable and receivables, non-compliance with credit risk indicators. Therefore, the article analyzes the financial security by internal factors of influence, namely, the credit risk standards H7, H8 and H9. Three banks were selected for analysis: Oshadbank, Alfa-Bank and UkrSibbank.

Today, the level of financial and economic security of the bank is insufficient among Ukrainian banks. In order to form a high level of financial and economic security of the bank it is necessary to achieve effective management of all subsystems of the bank, to develop effective financial management of the bank, to carry out careful personnel selection, as well as to ensure effective risk management.

Keywords: financial and economic security of a commercial bank, methods of assessing financial security, models of financial security assessment, credit risks

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Природа економічної безпеки комерційного банку [Електронний ресурс] – Вісник Національного банку України, липень 2014 р / Барановський О. - Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnbu_2014_7_9.pdf

2. Діагностика рівня економічної безпеки комерційних банків України [Електронний ресурс] – НАУКОВИЙ ВІСНИК 2'2016 Львівського державного університету внутрішніх справ / І.М. Горбан, С.І. Мельник, Ю.В. Лисий - Режим доступу: https://www.google.com/url?client=internal-uds-cse&cx=012955353415694750662:ac0q9yn5xfi&q=http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Nvldu_e_2012_2_27.pdf&sa=U&ved=2ahUKEwiM0NOYqf3kAhUipIsKHQUGB0AQFJAegQIBB&usg=AOvVaw3HhWxoc1m8hIm5OEY6vFve

3. Аналіз наявних моделей оцінки фінансової безпеки [Електронний ресурс] – ISSN 1562-0905 Регіональна економіка 2016, №2 / Васильчишин О.Б. - Режим доступу: https://www.google.com/url?client=internal-uds-cse&cx=012955353415694750662:ac0q9yn5xfi&q=http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/regek_2016_2_21.pdf&sa=U&ved=2ahUKEwjnpL5qf3kAhVxoYsKHfECp8QFJAegQIBB&usg=AOvVaw2bnqIompktS3OT30sNzY44

4. Економічна сутність фінансової безпеки банківської системи: проблема плюралізму підходів [Електронний ресурс] – Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету / Васильчишин О.Б. - Режим доступу: https://www.google.com/url?client=internal-uds-cse&cx=012955353415694750662:ac0q9yn5xfi&q=http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Nvmgu_eim_2017_28_34.pdf&sa=U&ved=2ahUKEwjL8bWuqv3kAhUjxosKHSghD4AQFjABegQICRAB&usg=AOvVaw2RhVLWyQDviMtvEznP_2SY
5. Підходи до розкриття сутності фінансової безпеки банківського сектору національної економіки [Електронний ресурс] – Вовченко Р. С. - Режим доступу: https://www.google.com/url?client=internal-uds-cse&cx=012955353415694750662:ac0q9yn5xfi&q=http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Fkd_2015_2_9.pdf&sa=U&ved=2ahUKEwjEtsH6qv3kAhXR04sKHUYiB-sQFjAAegQIARAB&usg=AOvVaw14XRv2NEmv8DAKWh_BqG3O
6. Фінансово-економічна безпека як запорука сталого розвитку - банківської установи економіки [Електронний ресурс] – Гаруст Ю.В., Білодід Л.М., 2016 р - Режим доступу: https://www.google.com/url?client=internal-uds-cse&cx=012955353415694750662:ac0q9yn5xfi&q=http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/FP_index.htm_2016_1_9.pdf&sa=U&ved=2ahUKEwjax9W9q_3kAhXkkYsKHRhGBFIQFjAAegQIABAB&usg=AOvVaw2EkwZZFR2JU61-oxZ8bK9V
7. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] - Національний Банк України - Режим доступу: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>
8. Дефініції фінансово-економічної безпеки банку [Електронний ресурс] –Родченко С. С. - Режим доступу: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1601>